

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2023

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 10.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e arotswe dikarolo TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le ditlwaelo tsa Tshebediso ya puo	(30)
2. Bala ditaelo TSOHLE ka tlhoko.
3. Araba dipotso TSOHLE.
4. Qala karolo E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
5. Seha mola qetellong ya karolo e nngwe le e nngwe.
6. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
7. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
8. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
9. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:

KAROLO YA A: Metsotso e 50	
KAROLO YA B: Metsotso e 30	
KAROLO YA C: Metsotso e 40	
10. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka tlhoko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA A**HO NYOLOHA HA THEKO YA DIJO**

1	Ho reka dijo naheng ena ya rona ho a hlobaetsa. Theko ya dijo e nyoloha nako e kgolo le e nyane hoo e bakelang batho ba bangata, haholo ba kojwana di mahetleng, mathata.	
2	Mehleng ya kgale dijo e ne e se bothata hobane batho ba ne ruile diphoofolo ebile ba itemela masimong a bona. Diyo e le tlakana-le-a-raha. E ne e le dijo tse nang le phepo, e seng tse seng di jewa matsatsing ana hore feela mpa e tlale, tse bakelang batho monono le mafu a itseng. Ho ne ho se na ngongoreho ya ho ntsha tjelele bakeng sa ho reka dijo. Jwale matsatsing aa o ka e bontshwa ke mang yona tjelele eo? Le sona sebaka seo sa ho lema ha se sa le yo, ho ahuwe matlo le mabenkele ho sona. Tlala e tla re mamarela sa nta ya lekoko.	5
10
3	Ka selemo feela theko ya dijo e nyoloha ka 9% kamora ho etsa diphuputso tsa <i>Household Affordability Index</i> , e tsejwang ka akronime ya <i>HAI</i> . Ho fumanehile hore ditjeho tsa <i>food basket</i> ka Pherekong 2021 e ne e le R4 051,20 mme ka Pherekong 2022 ya ba R4 401,02. Bloomberg o re theko ya dijo e tla dula e phahama dilemo tse tlang ka lebaka la peterole e nyolohang hangata, dikepe tse tsamaisang dijo le maemo a lehodimo a fetohang nako le nako. Ho kgaoha kgafetsa ha motlakase le hona ho a kenella moo hobane borakgwebo ba reka dijeneretara hore dijo di se ke tsa senyeha. Ke ka hona <i>food basket</i> ya ditoropong tse kgolo e phahameng ho feta ya metsaneng.	15
20
4	Dijo tse ahang mmele, tse nang le phepo, jwalo ka borotho, tlhapi, lebese mahe, nama jj, ke tsona tse nyolohileng haholo. Maemo a moruo a a hlobaetsa, batho ba felletswe ke mesebetsi kaha bongata ba difeme bo ile ba kwalwa ka lebaka la sewa sa Covid-19. Malapeng a mang lekeno le teng feela ho na le bontate kapa bomme ba sa hlokomeleng malapa a bona. Bana ba bolawa ke tlala ba be ba tswe malapeng tjoro! ba ilo iphelela mebileng kwana ba itjelle meqomong. Batho ba tla phela ka sekoboto ha nako e ntse e tsamaya.	25

5	Ho nyoloha ha theko ya dijo ho na le ditlamorao tse bosula, haholo baneng hobane ba ba le mebele e fokolang mme seo se fokodisa masole a mmele, ebe ba hlaselwa ke mafu a kotsi. Ba bang bona ba fetoha mashodu ba qetelle ba ile ntlwanatshwana mme hoo e se e le ho senyeha ha bokamoso ba bona. Ba bang ba boramabenkele ba rekisetsa batho dijo tse felletsweng ke nako kaha ba sa batle ho lahlehelwa ke phaello ya bona. Ba tla ka leqheka la ditheolelo ebe batho ba a matha ba ilo reka dijo tseo ka kgopolo ya hore di ntse di le maemong a matle, athe ke moritaoke feela. Motho o lahlehelwa ke tjehelete ya hae eo a e sebeditseng ka thata a be a nne a kule ke dijo tse senyehileng. Ho se ho ntse ho bonahala hore re sa tla nka nako e telele maemo a ditaba a le tjena.	30 35 40
6	Ha e le mona theko ya dijo e nyoloha ka sekgahla se tshosang tjena, re tshwanetse ho thusana le ho utlwelana bohloko. Ha o na le bokgoni ba ho reka dijo ka bongata, abela ba hlokgang e seng o di lahle hoba tlala e lala tlasa sesiu. Ho utlwisana bohloko ho bona 'metswallenyana' e phenyekolla meqomo e batla dijo tse lahlilweng. Leha o romella bana ho ba leloko ka dinako tsa phomolo, se ke wa ba romela ba leketlisitse matsoho. Ba fe lethonyana hore ba se ke ba imetsa batho ba moo ba yang teng. Hangata re ye re re ba tla ja se jewang moo athe re imetsa batho.	45
7	Jwale hee, ha e le mona re bona maemo a ditaba mabapi le ho nyoloha ha theko ya dijo a mpefetse, tharollo e lokela ho ba teng. Re ka qala mane moo ho seng ho se na sebaka sa ho jala. Dinaheng tse kang Thailand, ba sebedisa eng kapa eng bakeng sa ho jala meroho. Ba sebedisa bokahodimo ba makoloi a seng a sa sebediswe, e le diratswana tsa meroho. Ba bang ba jala hodima matlo kapa ba sebedisa mathaere a makoloi ho jala meroho teng. Hona ho boloka nako le tjehelete ya ho reka dijo.	50 55
8	Batho ba ka iketsetsa ho hong e le ho fumana tjehelete ya ho reka dijo kaha mesebetsi ha e yo. Ba ka iqalla dikgwebonyana tsa ho rekisa meroho eo ba itjalletseng yona ka ditselanyana tse itseng. Ba ka phutha makotikoti, ba a resaekela, ba etsa tekenyana. Ho boima, feela bophelo bo lokela ho tswela pele.	60

[Tema e qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa koranteng ya *Sowetan*,
27 Pherekong 2022]

- 1.1 Ke batho bafe ba utlwang boima ba ho reka dijo? (1)
- 1.2 Bolela dintlha TSE PEDI tse neng di etsa hore batho ba kgale ba se sokole dijo. (2)
- 1.3 Akronime ee *HAI* e emetseng? (1)
- 1.4 Hobaneng ha dijo tse jewang morao tje di bakela batho monono le mafu? Fana ka mabaka A MABEDI. (2)
- 1.5 Qotsa polelwana seratswaneng sa 2 e re bolellang hore dijo di ne di le ngata. (1)
- 1.6 Bolela phapano e teng dipakeng tsa *food basket* ya ditoropong tse kgolo le ya ditoropong tse nyane. (2)

- 1.7 Hlalosa hore polelwana ena, 'Tlala e tla re mamarela sa nta ya lekoko' e hlahang meleng ya 10 le 11, e matlafatsa jwang ntlha ya ho nyoloha ha theko ya dijo. (3)
- 1.8 Fana ka ntlha E LE NNGWE feela ya ditlamorao tse bosula tsa ho nyoloha ha theko ya dijo baneng. (1)
- 1.9 Ebe leano le sebediswang naheng ya Thailand bakeng sa ho jala meroho bokahodimong ba makoloi a kgale, le ka sebetsa naheng ya rona? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
- 1.10 Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang o be o fane ka lebaka. Ngola feela tlhaku (A–D) e bapileng le karabo eo o e kgethileng.
- Lentswe lena 'moritaoke' moleng wa 37 le matlafatsa moelelo wa hore borakgwebo ba bang ba ...
- A thusa bareki ho reka dijo tse siilweng ke nako.
B qobella bareki ho reka dijo tse siilweng ke nako.
C qhekanyetsa bareki ho reka dijo tse siilweng ke nako.
D A le B di nepahetse (2)
- 1.11 Na o bona ho nepahetse hore ho ahwe matlo le mabenkele moo ho neng ho lengwa teng? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)

Bala le ho boha tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA B

Nna ke tshaba ho ba jwetsa hore ha ke batle dijo tsena!

LEHAENG LA BANA

[Setswantsho se qotsitse le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.nokidshungry.org.za]

- 1.12 Bolela dintho TSE PEDI ho tswa setshwantshong, tse bontshang hore setsha se ka hodimo se etseditswe bana ba banyane. (2)
- 1.13 Ho phahamisa monwana o motona wa letsoho, ho etswang ke moshanyana ya nomorilweng 2 ho re bolella eng? (2)
- 1.14 Ntle le mantswe a ngwanana ya nomorilweng 1 ke eng e nngwe e re bolellang hore o sithabetse maikutlo? (2)
- 1.15 Ebe ditaba tsa TEMA YA A di susumetsa maemo ao re a bonang TEMENG YA B ka tsela efe? (3)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o boletang kamoo o ka kgothaletsang bana kateng hore ba hole ba rata le ho boulella setso sa habo bona.

ELA TLHOKO

O lebeletswe ho etsa tsena tse latelang:

1. Kgutsufatso e be ya mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha e be TSE SUPILENG tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**HO KGOHALLETSA BANA HO RATA SETSO SA HABO BONA**

Ho kenyeletsa setso kgolong le thutong ya bana ba hao e ka ba mosebetsi o thata o hlohang boitelo le mamello. Dipatlisiso di bontsha hore bana ba holang ba tseba setso sa habo bona ba na le boitshepo hape ba kgona ho ba le boikemelo ba ho tobana le mathata ao ba kopanang le ona bophelong.

Ho etsa hore bana ba rate setso sa habo bona, qala pele ka ho apeha dijo tse mathemalodi tsa setso hanngwe ka kgwedi. Sena se tla etsa hore bana ba hole ba rata dijo tsa setso haholo. Ho bapala mmimo wa setso ka lapeng kapa hona ho koeetsa bana ka dipina tsa setso, ke mokgwa o motle wa ho boloka dipina tsa setso di phela ho tloha molokong o mong ho isa ho o mong.

Kgabisa lelapa la hao ka difaha, mehope, matlalo kapa masiba ho etsa hore bana ba hao ba be le boikgantsho ka setso sa habo bona ha ba bona dintho tsena ka mehla. Balla bana ba hao kapa o ba phetele ditshomo le dipale tsa setso. Ha o se na tsebo ka neanotaba ya Sesotho, kopana le boteduputswa ho o hlaba malotsana. Ha re tloheleng mekgwa e mona ya rona ya ho isa bana ba rona dimmolong nakong ya matsatsi a phomolo hobane sena ha se tlo ba tswela molemo. Ba ise dibakeng tseo ba tlo ithuta haholwanyane ka tsa setso.

Rekela bana ba hao diaparo tsa setso tseo ba tla ikgantsha ka tsona ka letsatsi la setso hore ba tsebe hore baholo ba bona ba ne ba apara mefuta efe ya diaparo. Ba rute le ho bapala le bona dipapadi tse kang mokgibo, mohobelo, diketso le tse ding kaha dipapadi e le mokgwa wa ho ithapolla le ho ntshetsa setso sa bona pele. Ha ba ba le seabo dinthong tse boletsweng ka hodimo, e tla ba setjhaba sa kamoso se hatetseng pele hobane ha o sa tsebe moo o tswang teng o ke ke wa tseba moo o yang teng.

[Setswantsho se qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.funlovingfamily.com]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

**NGAKENG YA DIPHOFOLO
HA NGAKA TABOLA**

DIPHOFOLO TSA RONA, LETLOTLO LA RONA!!!

Na o ruile diphoofolo tsa hae? Na di tshwengwa ke mafu a itseng?
Ha re na thaka kalafong ya diphoofolo tsa lapeng.

Ha e le 🐕 le 🐈 tsona ha re batle le ho di bona.

Diphoofolo tsa rona, letlotlo la rona!!!

- Re fumaneha mona: 750 Koena Street, Lekokong, 9540
- 📞 056 214 4713
- 📧 taboladc@yahoo.com
- Reg. no. Tab2020/666PTY(Ltd)

Re tlo sebetsa diphoofolo tse 10 tsa pele sesolo feela!!!

[Setswantsho se qotsitse le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho www.savets.co.za]

- 3.1 Bohlokwa ba ditlhaku le dinomoro tsena '**Tab2020/666PTY(Ltd)**' tse hlahang papatsong e ka hodimo ke bofe? (2)
- 3.2 Polelwana ee, 'Ha re na thaka', e matlafatsa molaetsa wa papatso ee jwang? (2)
- 3.3 Sekaseka lepetjo le latelang la papatso ena mme o bontshe hore ebe le na le tshusumetso efe ho beng ba diphoofolo?
'Diphoofolo tsa rona, letlotlo la rona!!!' (2)

- 3.4 Tshebediso ya lentswe lena 'sesolo' le re bolella eng ka maikemisetso a babapatsi ba papatso ee? (2)
- 3.5 Sepheo sa mmapatsi ke sefe ka tshebediso ya diaekhone tsa ntja le katse. (2)
- [10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang e be o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[Setswantsho se qotsitse le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho www.tornoe.inquirer]

- 4.1 Sepheo sa mongodi ke sefe ka tshebediso ya letshwao le supileng hodimo le ka hodima mantswe ana 'theko ya dijo'? (2)
- 4.2 Hlalosa kgahlamelo ya mookotaba hodima seo mophetwa a se buuwang. (3)
- 4.3 Taba ya hore mophetwa a letsetse molekane wa hae ha a fumana hore theko ya dijo e nyolohile e re bolella eng? (2)
- 4.4 Ntsha maikutlo a hao mabapi le trola e se nang letho e sututswang ke mophetwa o ipapisitse le ditaba tsa khathunu. (3)
- [10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodima yona.

TEMA YA F**DIKOTSI TSA MEBILENG**

1	Selemo se fetileng ka nako tsa Keresemese, ho tloha ka 1 Tshitwe 2021–10 Pherekong 2022, ho tlalehilwe dikotsi tse nkileng maphelo a batho a 1 685. Letona la dipalangwang, Fikile Mbalula, o re ho bile le dithibela tse 651 mme balaola-sephethephete ba ntshitse ditekete tse 264 690 bakeng sa diphoso tse fapafapaneng mebileng ya rona.	5
2	Hara diphoso tse entsweng ke bakganni, tse ka sehloohong e bile ho kganna ka lebelo le hodimo le ho kganna motho a bo kgile ka mpa, a re fu! Nako ena bohola ba batho bo ya malapeng mme bo sebedisa ditekesi. Ba ya hodimo le tlase ba habile malapeng, le boratekesi le bona ba eme ka maoto ba batla bapalami, ebe motho o tla jaha hore a etse maeto a mangata moo a habileng hore mokotla o tlale, a shebile tjhelete, a lebetse hore ha le fete kgomo le je motho.	10
3	Le tjhelete ena e habilweng ha e thuse hobane ba bang ba e raha ka dieta ha ba e fumane, o bone motho a se a lla ka leihlo le le leng, e tswile pakeng tsa menwana tjhelete. Ka nako eo maphelo a batho a fedile mme bana ba setse e le dikgutsana. Ba nwang bona, ba lokelwa ke kotlohadi. Jwala bo sitisa kellello ho sebetsa hantle ebile bo etsa le pono e haelle e be o sitwa ho nka qeto e nepahetseng. Se ke wa nwa o be o kganna.	15

[Tema ena e qotsitse le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho www.news24.org]

- 5.1 Leetsisa lena 'fu!' le hlahang moleng wa 7, le sebedisitse ka sepheo sefe? (2)
- 5.2 Kgetha karabo e nepahetseng ho feta tse ding. Ngola tlhaku feela A–D.
- 'Tjhelete e tswile pakeng tsa menwana ho hlahoswa hore ...'
- A e tswile kahara matsoho ya wela fatshe.
 B ha e bonahale hore e sebediseditsweng.
 C e rekile dintho tse hlokahalang.
 D mashodu a e utswitse (2)
- 5.3 Polelwana ena, 'Ba ya hodimo le tlase' e o thusa jwang ho utlwisisa maemo a ditaba ka nako eo? (3)
- 5.4 Tshebediso ya polelwana ena, '**hara diphoso**' e hlahellang moleng wa 6 e re bolella eng ka maemo a ditaba tse buuwang mona? (3)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70